

Pervivència i represa del dret civil català. Del Decret de Nova Planta al Codi civil de Catalunya

Albert Lamarca i Marquès*
Universitat Pompeu Fabra

Rebut 27 febrer 2024 · Acceptat 18 maig 2024

RESUM

En el present treball s'exposa l'evolució del dret català durant els tres segles que van del Decret de Nova Planta (1716) a l'aprovació del darrer llibre del Codi civil de Catalunya (2017). En aquest temps, el dret català ha perviscut malgrat els diferents intents de supressió per part de l'Estat i d'assimilació jurídica de Catalunya al dret de Castella. La tenacitat i la constància dels juristes catalans i de tota la societat han fet possible la conservació i represa d'aquest dret, que és un dels elements que configuren la identitat catalana.

PARAULES CLAU: legislació, dret civil, codificació, juristes, autogovern.

INTRODUCCIÓ

El 8 de febrer de 2017, el Parlament de Catalunya aprova la Llei del llibre sisè del Codi civil de Catalunya, relatiu a les obligacions i els contractes. Amb aquesta llei es culmina la tasca iniciada l'any 2002, d'aprovació successiva dels sis llibres que integren el Codi civil català. Aquest fet s'esdevenia als tres-cents anys del Decret de Nova Planta de la Reial Audiència del Principat de Catalunya, del 1716. Tres segles després, Catalunya completava un procés codificador que donava lloc a un Codi civil propi, un objectiu difícil d'albirar només unes dècades enrere i que era fruit de la persistència i del treball valuós de generacions de juristes. El que podia haver semblat una quimera —com tantes altres quimeres catalanes— esdevenia realitat, en revenja d'una història de segles prou adversa.

El dret civil de Catalunya constitueix un dels elements que caracteritzen la identitat catalana. Aquest dret ha conformat Catalunya com a nació en el seu espai al món al llarg dels segles. La història de Catalunya va lligada al dret, i el respecte a la llei i la passió per la justícia han estat un tret característic dels catalans des de temps immemorial. La voluntat de fer triomfar el dret, en el sentit més noble, ha presidit moments cabdals de la història de Catalunya, sovint amb un cost molt alt. El naixement mateix de Catalunya com a nació va lligat a actuacions jurídiques. Aquesta vinculació amb el dret se significa en els primers dels Usatges de Barcelona, considerats la primera constitució

catalana. L'usatge *Cum Dominus* es refereix a la creació del dret per part del comte Ramon Berenguer I. D'una manera prou simbòlica, i com a cant del cigne d'un món que finia, aquests primers usatges es reproduïen per cloure el darrer volum del llibre de les Constitucions i altres drets de Catalunya del 1704, amb una formulació de gran bellesa.¹

De fet, va ser aquest preciós volum, que recollia el dret català general fins aleshores, el que va fonamentar-ne la preservació i la voluntat de recuperació durant els decennis posteriors.

Els tres-cents anys transcorreguts entre el Decret de Nova Planta i l'aprovació del darrer dels sis llibres del Codi civil de Catalunya constitueixen una bona ocasió per a girar la vista enrere i valorar el procés de pervivència i represa del dret català en el temps. Aquest procés evolutiu, durant els segles XVIII, XIX i XX, ha anat paral·lel a la història de Catalunya i ha experimentat les mateixes dificultats i oportunitats, encerts i fracassos que la resta d'àmbits de la vida catalana. Cal destacar, però, durant tot aquest temps, la determinació dels juristes catalans a mantenir el dret propi, evitar-ne la supressió i recuperar-lo en la màxima extensió possible, adaptant-se a les circumstàncies de cada moment, amb una clara consciència de ser testimonis per al futur, en espera de moments més propicis. El dret català ha hagut de transitar de l'absolutisme borbònic a l'autogovern en democràcia, un període llarg i difícil de segles, en un context social i econòmic canviant, amb successió de règims polítics i de guerres civils. Un camí que, en paraules de Joan Coromines, ha estat ple de «tombs i marrades», però que ha reeixit.²

En les pàgines que segueixen es presenten les fites cabdals d'aquest procés de pervivència i represa del dret cata-

* Adreça de contacte: Albert Lamarca i Marquès, Departament de Dret de la Universitat Pompeu Fabra, Ramon Trias Fargas 25-27, 08005 Barcelona. E-mail: albert.lamarca@upf.edu

là. A més, en visió retrospectiva, es poden identificar les constants o elements que han caracteritzat el període de temps considerat. D'antuvi, i des d'una perspectiva tant interna com externa, cal referir les dues qüestions principals que han condicionat l'existència del dret català. D'una banda, la qüestió del dret supletori. El dret català històricament ha estat un ordenament incomplet, atès que s'ha basat en l'existència dels drets canònic i romà com a supletoris d'aplicació general, als quals el dret català superposava regulacions concretes a tall de modificació. Aquesta era la dinàmica de l'anomenada recepció del *ius commune*, pròpia dels ordenaments jurídics de l'Europa medieval i moderna, que a Catalunya va tenir una intensitat especial. A Catalunya s'aplicaven els drets canònic i romà, com a dret propi rebut, junt amb les disposicions singulars privatives que s'havien anat aprovant al llarg dels segles, designades com a *ius municipale*.³ A partir del segle XVIII, però, la qüestió del dret supletori, o de la convivència i interferència entre ordenaments, s'estén al dret castellà, el qual malda per substituir i ocupar el lloc dels drets canònic i romà com a tradicionals supletoris del dret català, i àdhuc per anar arraconant aquest darrer en el seu propi espai. La segona qüestió estructural del dret català en el temps, d'altra banda, ha estat la de la voluntat centralitzadora i uniformitzadora de l'Estat, el qual, fonamentant-se en diversos arguments, ha intentat suprimir el dret català i substituir-lo per un únic dret basat en el de Castella o, quan això no ha estat del tot possible, reduir-lo a la mínima expressió, com un conjunt d'institucions singulars a conservar. A aquest propòsit de l'Estat s'hi ha oposat una forta resistència i defensa sostinguda del dret propi per part de la comunitat jurídica catalana.

A més de les dues anteriors constants principals, es poden assenyalar altres qüestions recurrents que han condicionat l'existència del dret català en els darrers tres segles. En primer lloc, la qüestió del «jutge de fora», és a dir, dels funcionaris o juristes que exerceixen a Catalunya i que desconeixen el dret català, i que sovint el bandegen i no l'apliquen. Vinculat a això, i en segon lloc, la qüestió de la formació en dret català dels juristes a les universitats i l'existència d'obres doctrinals d'exposició i estudi sobre aquest dret, a les quals es pugui acudir per conèixer-lo. En darrer terme, la ideologia imperant en cada moment quant a la pervivència i vigència del propi dret civil: absolutisme i liberalisme, centralisme i federalisme o autonomisme, confessionalitat o laïcitat de l'Estat, conservadorisme i progressisme, a banda de la successió de guerres civils, dictadures i revolucions. Tots aquests elements han influït clarament en la singladura del dret civil català, a banda, és clar, del condicionant principal: el fet de no disposar d'un Estat propi.⁴

EL DECRET DE NOVA PLANTA I EL DRET CATALÀ

La fi de la Guerra de Successió, amb la victòria del bàndol borbònic, va implicar l'ocupació militar de Catalunya i

l'establiment d'un nou sistema institucional de «nova planta», en expressió de la norma fonamental que l'establí.⁵ Les noves autoritats van considerar el Principat de Catalunya un territori conquerit, sobre el qual es podia fer *tabula rasa* del passat jurídic i institucional, i establir-lo de nou en virtut del dret de conquesta. El Decret de Nova Planta va ser atorgat per Reial Decret de 9 d'octubre de 1715 i va ser comunicat per Reial Cèdula el 16 de gener de 1716.⁶ A la pràctica, va suposar la supressió de les institucions catalanes d'autogovern, singularment la Generalitat i el Consell de Cent barceloní. Malgrat que alguns elements d'aquest sistema precedent es van mantenir, el dret públic català va quedar tocat de mort, i era qüestió de temps que desaparegués del tot. Per descomptat, el que sí que va desaparèixer va ser la idea del pactisme, el tradicional sistema de les Corts segons el qual el rei a Catalunya no podia aprovar lleis si no era amb el consentiment dels tres estaments reunits.

El Decret de Nova Planta del Principat de Catalunya va succeir els decrets homònims del Regne de València del 1707 i d'Aragó, aquest darrer revisat posteriorment el 1711, i va precedir el de Mallorca del 1716. El Decret primer del 1707, per a València, contenia una declaració de principis que no es va incloure en el català. S'hi afirmava que tots dos territoris, com a terra conquerida, passaven a regir-se completament per les lleis de Castella. En el cas català, atès que l'aprovació va ser més tardana i l'elaboració fou objecte de diferents estudis, informes i deliberacions, es va concloure que no era oportuna aquesta substitució en bloc de tot el dret i tractar tot d'una els catalans com si fossin castellans.⁷ En determinades matèries, com seria el cas del dret civil, el Decret mantenia la vigència del dret precedent. Durant segles, la realitat social i econòmica, i especialment les relacions familiars, s'havien conformat segons el dret civil català, una influència que abastava fins i tot l'estructura de les ciutats i el paisatge del país. No semblava possible, doncs, ni potser tampoc era desitjable, una modificació legislativa d'aquest abast, amb un resultat incert i probablement molt difícil d'implementar. Per aquest motiu, l'article 42 del Decret de Nova Planta va disposar el manteniment del dret recollit al llibre de les Constitucions del 1704, en tot el que no resultava afectat expressament per allò que s'hi preveia. Cal notar, però, que el «justo derecho de conquista» i el principi absolutista, que fonamentaven el decret, s'aplicaven també en aquesta disposició. Expressament es disposava que les Constitucions de Catalunya s'havien d'entendre establertes de nou pel Decret. De manera humiliant, la legitimitat de la vigència del dret civil català tradicional naixia de la decisió del nou monarca recollida en el Decret de Nova Planta.

A efectes pràctics, i quant al resultat, aquest va ser el mal menor del Decret de Nova Planta per al dret català: es mantenia la vigència del dret privat. Tanmateix, i deixant de banda la qüestió simbòlica de la seva successiva derogació i restabliment pel nou monarca, la situació clarament no era la mateixa que la precedent. El Principat dei-

xava de tenir institucions d'autogovern i les Corts no podrien actualitzar aquest dret privat mitjançant l'aprovació d'unes noves Constitucions. A més, aquest dret passaria a ser aplicat per jutges sovint sense cap formació específica en dret català, en un context de repressió i d'hostilitat cap a la societat catalana, una bona part de les classes dirigents de la qual havien hagut d'exiliar-se. Aquest estat de coses va marcar l'evolució de l'aplicació del dret civil català durant el segle XVIII, que sovint s'ha considerat de decadència en relació amb el segle XVII, el segle d'or del dret català.⁸ En aquest segle es van publicar nombroses i valuoses obres jurídiques, i la vida pública catalana va estar presidida per un debat jurídic constitucional d'alta intensitat, el qual servia de fonament a les decisions d'ordre polític que es volien prendre.⁹ La decadència jurídica del segle XVIII va venir motivada per una derrota i la posterior ocupació militar del Principat durant dècades,¹⁰ amb una repressió i manca de llibertat per a la classe jurídica per actuar tal com ho havia fet en el punt àlgid del segle precedent.¹¹

LA UNIVERSITAT DE CERVERA I LA FORMACIÓ DELS JURISTES

D'entre les moltes mesures repressives preses per les noves autoritats borbòniques per sotmetre el Principat de Catalunya, cal esmentar la supressió dels antics Estudis Generals o universitats catalanes existents i la creació d'una nova i única Universitat a Cervera. La formació dels juristes havia de tenir lloc a partir d'aleshores en aquest nou centre universitari, ubicat a la capital de la Segarra, allunyat dels nuclis urbans més importants del país, i d'acord amb les directrius ideològiques del nou règim absolutista. La Universitat de Cervera es va crear l'any 1717 i la seva activitat es perllongà durant més d'un segle, fins al retorn de la Universitat a Barcelona entorn de l'any 1842. Pel que fa a la docència universitària en dret, es fonamentava en els drets romà i canònic, considerats els de més prestigi i elaboració tècnica. De manera que el dret català, designat sovint com a «dret municipal», no era objecte d'estudi preferent com ens pot semblar avui.

De la Universitat de Cervera s'ha tendit a fer-ne una valoració negativa, per motius molt diversos, en bona mesura derivats de les circumstàncies de la seva creació imposada en el context de l'absolutisme borbònic. Específicament per al dret català, s'ha assenyalat la desatenció de l'estudi del dret propi del país i la manca de publicació d'obres monogràfiques referides a aquest dret. A més, també s'ha destacat com els professors abraçaren les noves doctrines de l'absolutisme, en contrast amb el tradicional pactisme imperant tot just poques dècades enre.¹² Tanmateix, aquestes valoracions negatives, sovint motivades per raons d'ordre polític, han estat objecte de revisió i contrast, i de reivindicació de l'obra dels juristes de Cervera,¹³ d'entre els quals cal esmentar les figures acadèmiques que excel·liren en l'estudi cerverí, com foren Jo-

sep de Finestres i Monsalvo (1688-1777) i Ramon Llätzer de Dou i de Bassols (1742-1832).¹⁴

LA GUERRA DEL FRANCÈS I L'ANNEXIÓ DE CATALUNYA A L'IMPERI

La Revolució Francesa va suposar un canvi de fons a tot Europa, també en l'àmbit jurídic. A l'Estat espanyol va donar lloc a un intent de canvi dinàstic i a l'anomenada Guerra del Francès. Pel que fa a Catalunya, la invasió napoleònica va implicar l'annexió al nou Imperi francès del Principat, el qual va ser dividit en quatre departaments, afaïçonats a la manera revolucionària republicana. L'annexió va comportar que l'organització institucional de Catalunya, i el seu dret públic, s'hagués d'emmotllar a la francesa, com també el dret civil pel que fa a les relacions entre els particulars. Això darrer, en cas de triomfar, n'hauria suposat la supressió, tal com s'esdevingué al Rosselló, ja de dret un nou departament francès. De manera remarcable, la llengua catalana va tornar a ser emprada per les noves autoritats. Aquests esdeveniments històrics, probablement no prou coneguts per la seva brevetat i pel caràcter anecdòtic que se li ha volgut donar, tenien un fort component simbòlic.

Malgrat aquesta annexió formal de Catalunya a l'Imperi francès, el fet és que el domini del territori no fou complet per part de les noves autoritats. Alhora es va constituir la Junta General del Principat de Catalunya, per tal d'organitzar la resistència al que es considerava una invasió i omplir el buit de poder que s'havia produït. Durant aquells anys hi hagué dues Audiències actuant a Catalunya, la «francesa» i la «legítima», conseqüència de la guerra que es lliurava a Catalunya. La francesa, que tenia la seu a Barcelona, aplicà el Codi civil francès durant els anys en què estigué en funcionament.¹⁵ Al seu torn, diputats catalans, en representació del Principat, havien acudit a Cadis per als debats constituents que havien de donar lloc a l'aprovació de la Constitució del 1812, en els quals van poder defensar la pervivència del dret català.

Aquests esdeveniments van suposar un fort trasbals en tots els ordres, però també van propiciar un desvetllament social i institucional de gran abast per a la societat catalana, en relació amb la situació d'ocupació militar i opressió del segle precedent. Amb l'entrada al segle XIX, Catalunya havia experimentat uns canvis polítics i una situació de relativa llibertat, que permetien posar en qüestió l'absolutisme viscut fins aleshores i pensar en uns canvis que fins feia poc semblaven impossibles i que també incidirien en la pervivència del dret civil.

L'IDEAL UNIFICADOR EN EL CONSTITUCIONALISME ESPANYOL DEL SEGLE XIX

Amb la Guerra del Francès van irrompre a l'Estat les idees liberals enfront del sistema absolutista de l'Antic Règim.

L'elaboració i aprovació de la Constitució de Cadis el 1812 irradià una gran influència en la resta del segle XIX, pel que fa a la construcció d'un Estat modern de caire liberal, que propugnava importants reformes en l'àmbit del dret públic i el dret privat. La Constitució de 1812, segons el model revolucionari francès, recollia la idea de la unificació jurídica. Calia aplegar en unes lleis modernes tot el dret vigent, especialment pel que fa al dret civil, el mercantil, el penal i el processal.¹⁶

La codificació del dret, reeixida a França de manera paradigmàtica, reflectia el triomf de les idees de la Il·lustració. Per a bastir un Estat modern calien lleis modernes. Tot el dret vigent d'un àmbit determinat havia d'estar recollit en un sol text legal. Un codi havia de ser una llei ordenada sistemàticament per matèries, amb preceptes formulats en articles breus i de redacció precisa. Però aquesta unificació legislativa, mitjançant una codificació material, havia de ser també territorial. Aquest dret nou havia de ser únic i igual per a tots els ciutadans, i calia acabar amb la diversitat legislativa del dret de l'Antic Règim. Per a l'Estat espanyol aquest ideal tenia connotacions de gran abast, ja que per a la unificació proposada es prenia per base el dret de Castella. Es donava la paradoxa, per als juristes catalans, que prendre partit pel nou ideal codificador modern implicava renunciar al propi dret i sotmetre's a la vigència d'un dret de matriu castellana.

Les successives constitucions espanyoles del segle XIX reproduïren el model codificador de l'article 258 de la de 1812, amb variacions puntuals. El lema «Unos mismos códigos regirán para toda la Monarquía» s'anà repetint com un objectiu a aconseguir, per al qual es veia com a principal obstacle l'oposició dels juristes catalans. Tot just pocs anys abans de la Constitució de Cadis, el dret a l'Estat havia estat compilat en la *Novísima recopilación de las Leyes de España*, del 1805, d'acord amb el model de les recopilacions de normes de l'Antic Règim. Malgrat que durant el segle XIX s'aprovaren els codis penal i de comerç i també la Llei d'enjudiciament civil, els quals acabarien amb la vigència del que restava de l'antic dret català que no havia estat derogat,¹⁷ la codificació civil no reeixia. Se succeïren diversos projectes i intents d'elaborar un Codi civil, el més important dels quals va ser el de l'any 1851, que serví de model per als projectes posteriors, tots els quals, però, fracassaren.¹⁸ L'elaboració d'un Codi civil era una tasca complexa, en la mesura que afectava les relacions familiars, les successions, la propietat de la terra o els contractes per a l'intercanvi de béns i serveis. L'opció de trasplantar el Codi civil francès, com passà en altres països, d'entrada no fou possible, i els diversos projectes endegats toparen amb dificultats diverses, de manera remarcable amb la inestabilitat política espanyola. L'oposició dels juristes catalans a la unificació del dret civil, amb la consegüent supressió del dret català, ha estat assenyalat com un dels principals obstacles a aquesta codificació espanyola.¹⁹

Aquesta idea d'aprovar un Codi civil espanyol serà una constant de la vida jurídica del segle XIX, amb la qual els juristes catalans hagueren de conviure. Pel que fa pròpia-

ment a l'aplicació del dret català, tot just acabada la Guerra del Francès es plantejà obertament la qüestió de quin era el dret supletori a Catalunya, en els termes del que resultava del Decret de Nova Planta. El 1815, l'alcalde major de Figueres elevà una consulta a la Reial Audiència sobre si, en absència de regulació específica a les Constitucions i altres drets de Catalunya, calia aplicar el dret de Castella o bé els tradicionals drets canònic i romà com a supletoris, els quals eren els que allegaven els juristes catalans a la pràctica. Aquest dubte plantejat per un «jutge de fora» que havia d'actuar a Catalunya va donar lloc a un seguit d'informes i dictàmens sobre la qüestió a sol·licitud del Consell de Castella.²⁰ Les diferents opcions possibles que es plantejaren arran d'aquesta consulta planaren sobre la resta del segle XIX, pel que fa a una de les qüestions transcendents per a la pervivència del dret català.

Entre els informes elaborats, cal destacar el de quatre advocats catalans, els quals es pronunciaren obertament de manera positiva sobre la vigència del dret supletori tradicional, i exposaren les principals institucions del dret civil català, que el diferenciaven del dret castellà i que eren viscudes i aplicades generalment al Principat. D'antuvi, afirmaren aquesta aplicació general a la pràctica del dret romà, junt amb el dret canònic. A més, afirmaven la vigència del principi de llibertat de testar, les diferències pel que fa a les formes testamentàries, l'admissió dels pactes successoris, la llegítima d'una quarta part per a tots els fills que es podia pagar en diners, els drets del cònjuge vidu, l'ordre de crides en la successió intestada, la vigència del règim de separació de béns en el matrimoni, la compravenda a carta de gràcia, les relacions entre veïns derivades de les Ordinacions d'en Santacília, l'emfiteusi o els anomenats censos com a sistema per a la tinença i aprofitament de la terra, entre moltes altres, a banda de recordar el sentit de justícia o d'equitat que informa el dret català.²¹ La defensa de l'aplicació d'aquestes institucions seculares característiques del dret català, junt amb l'aplicació general del dret romà i d'algun element del dret canònic, foren la base de la reivindicació catalana durant els anys a venir enfront del procés de codificació que s'hauria d'endegar.²²

Amb posterioritat, i a partir de la seva creació el 1834, el Tribunal Suprem confirmà la vigència dels drets supletoris tradicionals, però això no impedí que periòdicament la qüestió de quin era el dret civil aplicable a Catalunya es plantejés, a banda de la progressiva erosió de l'aplicació del dret català motivada per la manca d'institucions d'autogovern i de producció normativa pròpies.²³ Les normes generals estatals aprovades amb posterioritat al Decret de Nova Planta també eren aplicables a Catalunya, en relació amb un dret que havia quedat sense desenvolupament possible. Pel que fa a la pràctica notarial, cal destacar la importància dels notaris en la pervivència del dret català, així com fins i tot per a l'ús de la llengua catalana, a diferència de l'àmbit judicial en què es prohibí pel Decret de Nova Planta.²⁴

Per bé que al segle XVIII pràcticament no es publicaren obres jurídiques monogràfiques destacables sobre el dret

català, això canvià a la primera meitat del segle XIX amb l'inici, el 1832, de la publicació de l'obra cabdal de Pere Nolasco Vives i Cebrià (1794-1874), la qual tenia per finalitat fer accessible el coneixement del dret català mitjançant la traducció al castellà dels textos, en el que aleshores es considerava català antic, de les Constitucions i altres drets de Catalunya que es podien considerar vigents.²⁵ Alhora, i aquesta va ser una altra gran contribució de l'obra, la traducció comptava amb unes extensíssimes notes expositives del dret català. Tot seguit aparegueren altres obres també monogràfiques sobre el dret català, les quals tindrien una importància cabdal per a la seva pervivència i aplicació en la pràctica.²⁶ Cal dir, a més, que, en les ocasions que hi hagué durant aquest temps, des de Catalunya es reivindicà el passat jurídic i institucional i fins i tot es reclamà la restitució del dret o el retorn a la situació anterior al Decret de Nova Planta. Així es constata en els textos dels Memorials de Greuges del 1760 i 1885 o a les Bases de Manresa del 1892, entre molts d'altres.²⁷ Malgrat el temps passat, ja prop de cent cinquanta anys, el record de les institucions perdudes era ben viu.

L'APROVACIÓ DEL CODI CIVIL ESPANYOL I L'APÈNDIX DEL DRET CATALÀ

Després de diversos intents infructuosos, l'any 1888 es va aprovar la primera edició del Codi civil espanyol (CCe), el qual va ser objecte d'una important revisió, arran dels errors detectats, que va donar lloc a la coneguda com a segona edició definitiva del 1889. Aquest CCe es va elaborar a partir de la Llei de bases de l'11 de maig de 1888, per la qual s'autoritzava el Govern espanyol a publicar el Codi civil, segons les condicions i bases que establia. L'aprovació era el resultat d'un llarg i complex procés, ple de dificultats, iniciat amb el propòsit expressat a la Constitució de Cadis de 1812. El procés codificador espanyol va tenir fases molt diverses, però es va convertir en motiu de disputa política rellevant. Algunes vegades s'ha vist aquest retard en l'aprovació del CCe, a diferència del que havia succeït en altres estats propers, com un fracàs espanyol que tingué causes molt diverses, incloses la inestabilitat política, la necessària transformació del règim de la propietat de la terra, amb el procés desamortitzador, com a determinants, i singularment l'oposició dels juristes catalans.²⁸

Per al dret català, l'aprovació i vigència d'un Codi civil a l'Estat va suposar un canvi molt rellevant en relació amb l'estat de coses precedent, de manca de codificació de tots dos drets, amb aspectes que cal valorar com a positius, però també d'altres clarament negatius. D'una banda, va comportar la renúncia a la idea de la unificació immediata de tot el dret civil a l'Estat, amb la consegüent supressió del dret civil català. D'acord amb l'article 5 de la Llei de bases del 1888, l'article 12 del CCe aprovat mantenia la vigència íntegra del dret civil català, tant de les institucions jurídiques concretes aplicables com també de tot el seu sistema de fonts, singularment dels drets canònic i

romà com a supletoris, amb preferència al nou CCe.²⁹ D'una altra banda, per bé que es renunciava, de moment, a la idea d'un Codi civil únic, es preveia l'existència futura d'uns Apèndixs de dret civil foral o territorial al CCe, el qual s'autoanomenava «común». Els drets civils territorials de l'Estat no se suprimien, però es pretenien conservar com una mena d'especialitats o d'institucions singulars en unes lleis específiques, les quals complementarien el Codi civil general o comú per a tot l'Estat. Això tenia de positiu que permetria legislar de nou sobre el dret civil català, formulant-lo de manera moderna. Tanmateix, alhora n'implicava la reducció a un conjunt d'institucions esparses, bandejant la idea d'un ordenament jurídic propi, ja que se suprimiria el seu sistema de fonts tradicional. En darrer terme, i mentre tot aquest procés no s'esdevenia, el dret català subsistia en la seva formulació tradicional del 1704, amb l'aplicació del dret romà i del dret propi formulat en un llenguatge antic i que es trobava en uns llibres que eren poc a l'abast dels juristes pràctics, en contrast amb un dret civil estatal codificat de manera moderna, clara i precisa. Això va fer que el coneixement i l'aplicació del dret estatal codificat s'estengués ràpidament en detriment del dret civil català.

Malgrat la claredat del Codi civil del 1889 pel que feia a la vigència del dret civil català, amb el seu sistema de fonts, els conflictes en l'aplicació pràctica pels tribunals de justícia no van cessar, ni de bon tros. Durant el segle XIX s'havien aprovat tot un seguit de lleis en dret privat que incidien en l'àmbit del dret civil català. Entre aquestes normes cal esmentar la Llei hipotecària del 1861, la Llei del notariat del 1862, les Lleis del matrimoni civil i del Registre Civil del 1870 o les Lleis d'enjudiciament civil dels anys 1855 i 1881, a més dels Codis de comerç del 1829 i del 1885. La seva vigència general a l'Estat va provocar controvèrsia quant a la continuïtat de l'aplicació del dret català, tal com era conegut fins aleshores a la pràctica pels juristes. En l'aplicació d'aquestes i altres normes la posició dels tribunals de justícia, especialment del Tribunal Suprem, no va ser sempre favorable al dret civil català, cosa que va generar una forta oposició dels juristes catalans. Entre les moltes controvèrsies que es van donar per la convivència en l'aplicació del dret estatal i el català van destacar les relatives al veïnatge civil de les persones i a la vigència a Catalunya de l'anomenada *Ley de mostrencos* del 1835 en matèria de successió intestada. Aquests conflictes es van agreujar amb l'entrada en vigor del CCe.³⁰

Els juristes catalans havien salvat el dret català de l'embat del CCe del 1889, però aquest l'havia mantingut de manera provisional o temporal, amb l'incís «por ahora» al seu article 12. Els drets civils territorials de moment no se suprimien, i havien de ser també objecte d'una regulació moderna en un nou text legal articulat, anomenat Apèndix. Aquests Apèndixs ho eren al CCe, i només havien de contenir les institucions dels drets civils territorials que es considerava que calia conservar, amb una vocació clarament reduccionista. Els Apèndixs suposaven una solució de compromís entre les posicions contràries i favorables a

la codificació i la unificació del dret civil a l'Estat. Els drets civils territorials que havien de tenir un Apèndix eren els antics territoris de la Corona d'Aragó —Catalunya, Aragó i les Illes Balears, amb excepció del País Valencià—, així com Navarra, el País Basc i Galícia.

Pel que fa al dret català, el jurista Manuel Duran i Bas (1823-1907), que va ser catedràtic de la Universitat de Barcelona, advocat i ministre de Justícia, ja havia elaborat un recull normatiu en aquesta línia, la *Memoria acerca de las instituciones del Derecho civil de Cataluña*, publicada el 1883. Aquesta memòria anava precedida d'una extensa introducció i tenia 345 articles. A partir d'aquest text es van elaborar diversos projectes d'Apèndix de dret català al Codi civil, en forma de text legal articulat, tant públics com privats.³¹ Oficialment es va constituir una comissió de juristes per a la redacció d'aquest Apèndix, però no fou fins a l'any 1930 que es pogué publicar un projecte oficial, partint de l'esmentada *Memoria* de Duran i Bas. Cal dir que la majoria dels juristes catalans no manifestaren gaire entusiasme amb el projecte de l'Apèndix, atès que implicava la reducció del dret català, la supressió del sistema de fonts tradicionals i la seva conversió en un conjunt d'especialitats al CCe. Era indubtable que amb l'aprovació de l'Apèndix el dret català havia de perdre substantivitat.³²

LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA I L'OFICINA D'ESTUDIS JURÍDICS

Amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya l'any 1914, la primera institució moderna d'autogovern des del 1714 amb una certa estabilitat, es va poder treballar des d'una institució catalana a favor del dret civil català. L'any 1918 la Mancomunitat va constituir l'Oficina d'Estudis Jurídics, al capdavant de la qual hi hagué el jurista Francesc Maspons i Anglès (1872-1966) i que va produir diversos treballs monogràfics d'estudi sobre el dret català i va emetre informes i dictàmens com a òrgan consultiu de la Mancomunitat. Aquesta Oficina va succeir en el temps a la creació de l'Institut d'Estudis Catalans el 1907, en el marc del qual també es produïren estudis sobre el dret català i d'altres iniciatives relatives a la cultura i llengua catalanes.

Un estudi cabdal de l'Oficina va ser l'informe *El dret català i la codificació*, en què clarament es va manifestar en contra de l'aprovació d'un Apèndix de dret català al CCe, pel seu caràcter reduccionista, i, en canvi, preconitzava una codificació extensa del dret civil català, amb la idea d'aprovar un Codi civil propi.³³ La creació de l'Oficina d'Estudis Jurídics va manifestar la projecció de la Renaixença en l'àmbit del dret i la important revifada dels estudis jurídics a Catalunya, en defensa de la pervivència del dret civil català. En aquesta tasca va tenir un paper cabdal la *Revista Jurídica de Catalunya*, fundada l'any 1895 pel Col·legi d'Advocats de Barcelona i l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, les institucions que fins aleshores havien liderat la defensa del dret propi. En aquest context es va elaborar la primera proposta d'Es-

tatut d'autonomia del 1919, que finalment no reeixí, però que va constituir el pòrtic de reivindicacions posteriors.

En el tombant del segle XIX al XX floriren a Catalunya els estudis sobre el dret civil català, els quals serviren de fonament a la reivindicació del seu manteniment enfront de la voluntat unificadora i centralista del Govern de l'Estat. Dins la comunitat jurídica catalana tingueren un fort predicament les doctrines de l'anomenada escola històrica del dret, sorgida a Alemanya, amb fonament en els treballs de Friedrich Karl von Savigny (1779-1861). Aquest corrent permetia fonamentar el manteniment del dret català i l'oposició a la codificació.³⁴ Entre les obres dedicades al dret català que veieren la llum durant aquests anys, cal destacar-ne tres per la seva amplitud i tractament global. D'una banda, la *Història del dret de Catalunya*, de Guillem M. de Brocà i Montagut (1850-1918), apareguda el 1918, amb una vocació d'exposició històrica i alhora del dret vigent.³⁵ En segon lloc, el *Código civil de Cataluña*, de Josep Pella i Forgas (1852-1918), del 1916, que comparava l'articulat del CCe amb el dret català que considerava vigent i que en constituïa una exposició completa.³⁶ I en darrer terme, el *Dret civil vigent a Catalunya*, d'Antoni Borrell i Soler (1864-1956), del 1923, publicat per l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat, en el qual es feia una exposició del dret civil català d'acord amb les orientacions modernes en dret comparat.³⁷ Paral·lelament, cal esmentar també que l'any 1909 es va fer una reedició en facsímil del llibre de les Constitucions i altres drets de Catalunya del 1704 per part del Col·legi d'Advocats de Barcelona, el volum que simbolitzava, i en el qual es fonamentava, la pervivència i represa del dret català.

LA RESTAURACIÓ DE LA GENERALITAT I L'ESTATUT DE 1932

La proclamació de la República Catalana per Francesc Macià el 14 d'abril de 1931 va donar lloc a la restauració de la Generalitat com a institució d'autogovern de Catalunya. L'Estatut d'autonomia de 1932, anomenat de Núria, reconeixia la competència de la Generalitat en dret civil, en concordança amb el que preveia la Constitució de la II República Espanyola de 1931. Després de dos llargs segles, Catalunya recuperava la potestat legislativa i l'autogovern, i a partir d'aleshores el Parlament de Catalunya podria legislar tant en dret públic com en dret privat i començar a bastir el sistema institucional català.

La restauració de la Generalitat i el reconeixement de competències normatives àmplies en dret civil van suposar un canvi de paradigma en relació amb l'estat de coses immediatament precedent, assenyaladament amb la darrera dictadura del 1923. Amb això no tan sols s'abandonava la idea de la unificació del dret civil a l'Estat, sinó que s'atribuïa a la Generalitat la potestat per a legislar en dret civil sense les limitacions existents fins aleshores. Malgrat que la competència no era completa i es reservaven determinades matèries a la legislació exclusiva de l'Estat, les pre-

visions normatives obrien el camí a la legislació en dret civil per part de la Generalitat, la qual podria portar a terme polítiques pròpies en aquesta matèria.³⁸ La tasca que tenia la Generalitat per endavant per actualitzar el dret civil era ingent. D'una banda, calia formular el propi dret d'acord amb les tècniques de legislar modernes i en un llenguatge actual, i de l'altra, calia adaptar la regulació existent a la nova realitat política, social i econòmica. Amb aquesta finalitat el Govern de la Generalitat va crear el 1932 la Comissió Jurídica Assessora, integrada per prestigiosos juristes.³⁹

El Govern de la Generalitat va encarregar a la Comissió l'elaboració de projectes de llei en dret públic i dret privat, els quals posteriorment serien objecte d'aprovació pel Parlament de Catalunya.⁴⁰ Pel que fa al dret civil, es va abandonar la idea d'aprovar el text de l'Apèndix al Codi civil, i la Generalitat va optar pel desenvolupament del dret civil mitjançant lleis especials, amb vista a la futura aprovació d'un Codi civil de Catalunya. Sobre la qüestió s'hi va pronunciar el I Congrés Jurídic català que se celebrà el 1936. Com tants altres projectes d'aquells anys prodigiosos, va haver d'esperar l'arribada de temps millors.

En matèria de dret civil, el Parlament de Catalunya va aprovar diverses lleis molt rellevants per al moment, entre les quals cal destacar la Llei de majoria i habilitació d'edat del 8 de gener de 1934, en què s'establí la majoria d'edat de les persones als 21 anys, amb una important rebaixa en relació amb els 25 anys del dret romà i els 23 anys del CCe. La llei sobre capacitat jurídica de la dona i dels cònjuges, del 19 de juny de 1934, va suposar una fita cabdal en el reconeixement de la igualtat entre l'home i la dona, molt avançada pel seu temps i en relació amb altres països. La Llei de successió intestada, del 7 de juliol de 1936, va establir un ordre propi de crides a la successió, el qual tenia especialment en compte la posició del cònjuge vidu. En un altre ordre, el Parlament va aprovar, l'11 d'abril de 1934, la Llei de contractes de conreu, que abordava la qüestió dels conflictes entre pagesos conreadors de la terra i els propietaris i en permetia l'adquisició forçosa per part dels primers a canvi d'una indemnització. Aquesta llei, pel seu caràcter de legislació de reforma agrària, va ser impugnada davant el Tribunal de Garanties Constitucionals, l'equivalent al Tribunal Constitucional d'aleshores, el qual va considerar que la Generalitat no tenia competència per aprovar-la, en ser matèria social. La Generalitat va tornar a aprovar la llei el 14 de juny de 1934. El conflicte sobre aquesta llei va estar a la base dels fets del 6 d'octubre de 1934, amb la declaració de l'Estat català, i que suposaren la destitució i condemna a presó del Govern de la Generalitat i la suspensió de l'Estatut, fins a la victòria del Front d'Esquerres el febrer del 1936, que implicà una amnistia per als polítics catalans d'aleshores.⁴¹

L'obra en dret civil de la Generalitat republicana ha inspirat la legislació posterior, tant la Compilació del dret civil del 1960 com la del Parlament de Catalunya de la Generalitat restablerta l'any 1977. La Comissió Jurídica Assessora va ser dissolta per un decret del 24 d'agost de 1936,

i en el seu lloc es van crear altres comissions assessores del Govern en matèria jurídica.⁴² Durant el període de la Guerra civil, el Parlament de Catalunya no va aprovar cap llei, i les normes equivalents les va aprovar directament el Govern de la Generalitat, atesa l'excepcionalitat del moment. En darrer terme, cal esmentar que el sistema institucional autonòmic republicà preveia la creació d'un tribunal propi de la Generalitat per a la resolució dels recursos de cassació en dret civil català, junt amb altres matèries. Aquest tribunal s'anomenà Tribunal de Cassació de Catalunya i va estar en funcionament des d'aquest any 1934 fins al 1938.⁴³

LA COMPILACIÓ DEL DRET CIVIL ESPECIAL DE CATALUNYA DEL 1960

Un cop les tropes franquistes hagueren entrat en territori de Catalunya per Lleida, es va disposar la derogació de l'Estatut del 1932 per part de les autoritats del nou règim, amb la Llei del 5 d'abril de 1938. Aquesta llei considerà l'Estatut «en mala hora concedido por la República» i entengué que deixà d'estar en vigor des del cop d'estat, el 17 de juliol de 1936. Amb la llei es considerava que revertia a l'Estat la competència legislativa i executiva que li corresponia «en los territorios de derecho común». A Catalunya la guerra no s'acabaria fins al febrer de 1939. A més d'aquesta llei general de 1938, el 8 de setembre de 1939 es va aprovar una llei específica per al dret civil català, la qual tenia per objecte deixar sense efecte totes les lleis, disposicions i doctrines emanades del Parlament de Catalunya i del Tribunal de Cassació.⁴⁴

Amb aquestes dues disposicions es manifestava la idea dels vencedors de la guerra civil d'eliminar tota l'obra de la Generalitat republicana i tornar a l'estat de coses precedent a la proclamació de la Segona República i la restauració de la Generalitat. Malgrat que les institucions de la Generalitat es van preservar a l'exili, el sistema institucional establert amb l'Estatut de 1932 va ser desmantellat. Pel que fa al dret civil, la legislació autonòmica havia estat derogada i es volia fer desaparèixer del record dels juristes que la van aplicar. Això implicava que la qüestió dels drets civils territorials tornava a estar pendent i s'havia d'afrontar. L'any 1946 es va celebrar a Saragossa un Congreso Nacional de Derecho Civil, autoritzat pel Ministeri de Justícia i organitzat pel Consejo de Estudios de Derecho Aragonés. Entre les conclusions del Congrés hi hagué la d'elaborar unes «compilacions» de les institucions dels drets civils anomenats forals. Aquestes compilacions havien de recollir el dret civil territorial vigent, adaptat als temps presents i que es considerés oportú conservar. Un cop publicades, divulgades i estudiades les compilacions, s'hauria de determinar com es procediria per a l'aprovació de l'anomenat Código general de derecho civil español.⁴⁵

Amb la finalitat de redactar aquesta compilació, i d'acord amb les disposicions normatives aprovades, es constituí l'any 1948 una comissió de juristes catalans, for-

mada per notaris, acadèmics, advocats i jutges, alguns dels quals havien participat activament en el passat en defensa del dret català. El treball inicial es basava en el projecte d'Apèndix de l'any 1930, el qual, al seu torn, partia de l'originària *Memoria* de Duran i Bas. La comissió va elaborar un primer avantprojecte de Compilació l'any 1952. Aquest text fou objecte d'una important reelaboració posterior més ambiciosa, que donà lloc a un nou text conegut com el Projecte de Compilació de 1955, el qual era més extens i complet i regulava de manera moderna les institucions tradicionals del dret civil català. Aquest projecte de 1955 va ser retallat en la tramitació a les institucions de l'Estat, però va servir d'inspiració per a la legislació aprovada durant el període democràtic posterior de recuperació de l'autogovern. En la seva elaboració hi va tenir un paper molt destacat el notari Ramon M. Roca Sastre (1899-1979), que havia estat antic magistrat del Tribunal de Cassació de Catalunya i membre de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat republicana.⁴⁶

La *Compilación del derecho civil especial de Cataluña* es va aprovar com a llei de l'Estat el 21 de juliol de 1960 i va suposar una fita cabdal per al dret civil català contemporani. Aquest dret passava a estar recollit en un text legal articulat, una única llei redactada en un llenguatge modern, i amb una estructura i sistemàtica paragonables a les dels codis civils en dret comparat.⁴⁷ La Compilació regulava institucions centrals del dret català, com el règim econòmic matrimonial o la successió per causa de mort, i institucions pròpies del dret patrimonial. Amb tot, era un text legal incomplet i fragmentari, qualificat com de dret especial, ben allunyat, per tant, dels objectius manifestats pels juristes catalans en el passat. S'aprovà en un context de falta de llibertats i d'autogovern per a Catalunya i tenia, des de diversos punts de vista, un biaix clarament conservador. D'una banda, i de manera positiva, els compiladors van procurar conservar el màxim possible del dret civil català que consideraren vigent, sense portar a terme innovacions especials. Alhora, però, el caràcter conservador de la Compilació es reflectia de manera específica en la regulació del dret de família, clarament discriminatòria, en consonància amb el nou règim polític.

Tanmateix, els compiladors van voler preservar al màxim la idea del dret català com un sistema jurídic complet que havia estat en el passat. A banda de recollir el major nombre d'institucions possibles, es va recórrer a dues tècniques jurídiques rellevants amb aquesta finalitat. En primer lloc, es va encunyar la noció de tradició jurídica catalana, en l'article 1, que pretenia evitar l'aplicació indiscriminada del CCe com a dret supletori. Es permetia recórrer a aquesta tradició, encarnada en les antigues lleis, costums i doctrina, per tal d'interpretar el dret compilat.⁴⁸ En segon lloc, la Compilació feia servir la tècnica de la substitució. En comptes de derogar tot el dret precedent, s'afirmava que el dret compilat el substituïa, és a dir, que ocupava el seu lloc, en termes d'una anomenada *iuris continuatio*. A la pràctica, el dret antic va quedar derogat, i es va derogar també el dret supletori tradicional, però la tèc-

nica de la substitució era una manera de manifestar, amb visió d'anys a venir, que no es renunciava a completar el dret català quan fos possible.⁴⁹ De manera coetània a la Compilació catalana es van aprovar la de Biscaia i Àlaba (1959), la de les Balears (1961), la de Galícia (1963), d'Aragó (1967) i la de Navarra (1973).

La Compilació va suposar un gran revulsiu per a l'aplicació del dret català i el seu estudi i difusió.⁵⁰ En aquest context, a la Universitat de Barcelona es va crear l'any 1962 la Càtedra Duran i Bas, dedicada a l'estudi del dret civil català, i es van començar a publicar diversos treballs sobre el dret compilat, el qual va ser objecte de consideració a les aules universitàries, i s'hi van dedicar tesis doctorals. Entre les moltes iniciatives que va generar el dret català amb posterioritat a l'aprovació de la Compilació, en els darrers anys de la dictadura, cal esmentar la celebració, a la tardor de 1971, del II Congrés Jurídic Català, mitjançant el qual es pretenien establir les bases del futur desenvolupament del dret català.⁵¹

EL RESTABLIMENT DE LA GENERALITAT I L'EXERCICI DE LA COMPETÈNCIA EN DRET CIVIL

El setembre de 1977, el Govern de l'Estat va restablir la Generalitat de Catalunya, mantinguda a l'exili des del 1939. Expressament, el Reial Decret-Llei del 29 de setembre de 1977, sobre el restabliment provisional de la Generalitat, derogava la Llei del 5 d'abril de 1938, que havia derogat l'Estatut de 1932. Amb aquest gest, l'Estat reconeixia la continuïtat històrica de la institució. L'11 de gener de 1980 entrava en vigor un nou Estatut d'autonomia de Catalunya i el 20 de març de 1980 es celebraven de nou eleccions democràtiques al Parlament de Catalunya. Entremig s'havia aprovat la Constitució espanyola el desembre del 1978. Catalunya tornava a tenir institucions pròpies d'autogovern i competències per a aprovar noves lleis, tant de dret públic com de dret privat, mitjançant les quals es podria bastir el sistema institucional i portar a terme polítiques pròpies en el marc de les competències atribuïdes. Cal dir que l'àmbit i la delimitació precisa de les competències entre l'Estat i la Generalitat ha estat la qüestió central de l'exercici de l'autogovern des del restabliment de la Generalitat, amb la decisiva posició del Tribunal Constitucional, que ha hagut de pronunciar-s'hi expressament, tant arran dels recursos de l'Estat com dels de la Generalitat. Amb la finalitat d'aprofundir en l'autogovern i fixar l'àmbit precís de les competències respectives es va aprovar un nou Estatut l'any 2006.

A partir del restabliment de la Generalitat i l'entrada en vigor de l'Estatut, la legislació catalana ja no es restringeix exclusivament al dret civil, i pot abastar àmbits molt diversos. En els més de 45 anys de nou autogovern, la Generalitat ha creat un important corpus jurídic, però sempre dins un marc autonòmic, en què ha de respectar les competències de l'Estat. El dret civil és una de les matèries objecte de repartiment competencial tant a la Constitució

espanyola com als Estatuts d'autonomia del 1979 i el 2006, i permet establir un vincle de continuïtat entre el present i la història jurídica catalana. La Constitució del 1978 garanteix l'existència dels drets civils territorials, que han de ser objecte de «conservació, modificació i desenvolupament» per part de les comunitats autònomes, amb respecte a la competència de l'Estat. La idea de la unificació del dret civil a l'Estat va quedar clarament abandonada. En virtut d'allò previst a la Constitució, en l'Estatut del 2006, la competència catalana en dret civil s'entén limitada només per les matèries que la Constitució atribueix en exclusiva a l'Estat.⁵² A més, cal tenir en compte que la competència en dret civil no es considera una matèria més de l'autogovern, ja que en l'Estatut del 2006 s'inclouen el dret civil i la llengua entre els «drets històrics» de l'autogovern català.⁵³

Pel que fa pròpiament al dret civil, l'any 1984 la Generalitat va procedir a modificar la Compilació del 1960 per tal d'adaptar-la al nou règim constitucional de drets i llibertats, fonamentalment al principi d'igualtat i no-discriminació. A més, va incorporar la Compilació al nou ordenament jurídic català, amb una versió en llengua catalana. Tot seguit, i un cop modificat allò que es considerava inajornable, es va començar a implementar un programa de modificació i desenvolupament del dret català de manera àmplia i en la màxima extensió possible.⁵⁴ Fins aleshores el dret català havia hagut de sobreviure a la concepció reduccionista de ser un conjunt d'institucions fragmentàries o especials. En aquesta actuació no mancà l'oposició decidida del Govern de l'Estat.

A la segona meitat de la dècada dels anys 1980 i durant la dècada següent, el Parlament de Catalunya aprovà un gran nombre de lleis de dret civil amb diferents tècniques normatives. D'una banda, amb l'anomenada tècnica de les lleis especials, es procedí a reformar directament els articles de la Compilació substituint-los per d'altres i també a aprovar lleis amb substantivitat pròpia, és a dir, regulant matèries que només estaven esmentades a la Compilació o bé que es regulaven completament de nou en dret català. Partint d'aquest bagatge, i d'una altra banda, es procedí a implementar la idea de la codificació sectorial del dret català. És a dir, atès el gran desenvolupament portat a terme, es considerà que era útil recollir tot el dret català existent en tres codis sectorials, un dedicat al dret de successions, un altre al dret de família i, en darrer terme, un de tercer al dret patrimonial. Amb l'aprovació d'aquests codis sectorials es pretenia anar deixant sense contingut la Compilació, per a poder-la derogar completament en darrer terme. D'aquests codis previstos, l'any 1991 s'aprovà el Codi de successions, un text que va tenir un fort impacte a la pràctica, atès que recollia una regulació completa en aquesta matèria del dret civil, que exclouia l'aplicació del CCe a Catalunya, a més de fer ús del terme simbòlic de «codi». Al seu torn, l'any 1998 s'aprovà el Codi de família. Aquest nou Codi no podia tenir el mateix abast complet que el de successions, atès que hi ha matèries que la Constitució reserva en exclusiva a l'Estat, com

són les formes del matrimoni. Pel que fa al Codi de dret patrimonial, i malgrat l'aprovació de diverses lleis especials en la matèria, finalment no s'acabà aprovant.⁵⁵

El desenvolupament legislatiu del dret civil ha anat acompanyat d'una gran represa de les publicacions i estudis sobre el dret català, que inclouen comentaris sistemàtics a la legislació, manuals universitaris, monografies i articles en revistes científiques, entre d'altres, així com de la docència universitària sobre el dret propi i en llengua catalana. Cal destacar també l'increment de l'aplicació pràctica per part dels tribunals de justícia, tant derivada del creixement de l'ordenament jurídic com del seu coneixement. En aquesta aplicació pràctica, hi ha tingut un paper cabdal el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, darrera instància judicial i tribunal de cassació en matèria de dret civil català, constituït l'any 1989.⁵⁶

EL CODI CIVIL DE CATALUNYA

A finals de l'any 1998 es va celebrar la Jornada cap a un Codi civil de Catalunya, organitzada pel Departament de Justícia de la Generalitat, en la qual es va anunciar el projecte del Govern de redactar un Codi civil de Catalunya.⁵⁷ Amb aquest propòsit s'aprovà la Llei 29/2002, del 30 de desembre, primera llei del Codi civil de Catalunya (CCCat). La llei constava de dues parts, una de primera en què s'establien les bases del programa de codificació del dret català, i una de segona que aprovava el Llibre primer del CCCat. Pel que fa a l'estructura i la sistemàtica del CCCat, s'establí que havia de tenir sis llibres i s'havia d'anar aprovant per fases, amb la idea de ser un «codi obert», és a dir, del qual es podien aprovar els diferents llibres successivament, i no mitjançant un únic acte normatiu. Per a poder-ho fer així s'establí un innovador sistema de numeració decimal dels articles. Quant al Llibre primer del CCCat, conté les disposicions generals, amb les anomenades disposicions preliminars del dret civil català, i la regulació de les institucions de la prescripció i la caducitat. Aquest Llibre primer va entrar en vigor l'1 de gener de 2004 i va suposar de nou un gran revulsiu per al dret català. D'una banda, per l'element simbòlic d'iniciar l'existència d'un Codi civil i, de l'altra, per l'establiment d'una regulació moderna i avançada en les matèries objecte de regulació.

Aquesta primera llei del CCCat va ser objecte d'un recurs d'inconstitucionalitat per part del Govern de l'Estat, que negava la possibilitat que la legislació civil de Catalunya estigués recollida en una norma que s'anomenés i s'identifiqués com un Codi civil, el qual havia d'estar reservat en exclusiva a l'Estat.⁵⁸ En ocasió del canvi de Govern derivat de les eleccions del març del 2004, es va retirar el recurs, de manera que va quedar oberta la via a continuar l'obra legislativa del Codi civil. Aquesta tasca codificadora s'ha portat a terme a partir dels treballs elaborats per experts en el marc de l'Observatori de Dret Privat, creat l'any 2000, en el si del qual hi havia la Comissió de Codificació de Catalunya. Des de l'aprovació de la Llei

del Llibre primer l'any 2002 fins a Llei d'aprovació del Llibre sisè l'any 2017 han passat quinze anys prodigiosos de feina molt intensa, en què s'han aprovat les lleis del Llibre cinquè, relatiu als drets reals, el 2006; les lleis del Llibre tercer, relatiu a les persones jurídiques, i del Llibre quart, relatiu a les successions, el 2008, i la Llei del Llibre segon, relatiu a la persona i la família, el 2010.⁵⁹

El CCCat constitueix en l'actualitat un conjunt normatiu del dret civil de Catalunya de gran abast, que regula bona part de les matèries pròpies del que hauria d'integrar un Codi civil, d'acord amb l'ideal codificador de l'època liberal. Aquesta gran obra legislativa ha minimitzat, però no ha eliminat del tot, les dues grans febleses i amenaces constants del dret català: la qüestió del dret supletori i l'oposició de l'Estat. Al seu torn, i entre les altres febleses o amenaces estructurals del dret català, es pot constatar que actualment aquest dret és objecte d'una important aplicació a la pràctica, s'estudia a les universitats catalanes i s'hi dediquen treballs acadèmics de relleu i de transferència del coneixement. El camí recorregut en aquests darrers tres-cents anys, des del Decret de Nova Planta, passant per l'aprovació del CCe, ha estat molt profitós i manifesta el potencial de les obres collectives empreses per la societat catalana, portades a terme amb determinació i amb un alt nivell d'exigència. D'un dret català amenaçat secularment en la seva pròpia existència s'ha passat a un dret conformat per un Codi civil modern i de gran qualitat. Aquest és un resultat sempre desitjat, però que no ha estat gens senzill d'aconseguir al llarg de tot aquest període de tres segles, i del qual cal felicitar-se obertament.

NOTES I REFERÈNCIES

- [1] El llibre de les *Constitutions y altres drets de Cathalunya, compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXI de las Corts per la S. C. y R. Majestat del Rey Don Philip IV Nostre Senyor celebradas en la ciutat de Barcelona any M.DCCII*. En Casa de Joan Pau Martí y Josep Llopis Estampers. Barcelona 1704, tenia tres volums, el tercer dels quals dedicat a les disposicions supèrflues, contràries i corregides, i en la darrera pàgina del qual, en el títol dedicat als proemis, s'inclouen els Usatges *Antequam* i *Cum Dominus*. La darrera frase de tot el volum convida a la pervivència d'aquest dret en el temps lligant les idees d'acabament i començament, com un etern retorn: «E los Usatges que mes lo Senyor Comte començen així.» Pel que fa a la història d'aquesta compilació general del dret català i de les dues precedents, vegeu: Josep M. FONT I RIUS. «Estudi introductori». A: *Constitutions de Catalunya: Incunable de 1495*. Generalitat de Catalunya, Barcelona 1988, p. XI-CXXXVII; Josep M. PONS I GURI. «Introducció». A: *Constitutions y altres drets de Catalunya de 1704*. Generalitat de Catalunya. Barcelona 1995, p. I-XX, tots dos publicats a la col·lecció «Textos Jurídics Catalans», els volums de la qual són

consultables en línia al lloc web del Departament de Justícia de la Generalitat.

- [2] Joan COROMINES. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Volum I. Curial, Barcelona 1988, p. ix.
- [3] D'acord amb el capítol 40 de les Corts de Barcelona de 1599, relatiu a «Del Dret que s'ha de seguir en declarar les causes», en el qual es va fixar el sistema de fonts del dret català i s'establí que, a falta de dret propi, s'apliquessin els drets canònic i romà, i les doctrines dels doctors. Certament, el dret aplicat de manera general a la pràctica era el dret romà, i només en alguns aspectes molt concrets el dret canònic, però normativament aquest darrer era preferent al dret romà.
- [4] La bibliografia sobre la història del dret català des del Decret de Nova Planta és molt extensa en l'actualitat. Atès el caràcter i l'extensió del present treball, les referències que s'hi fan són limitades i de caràcter puntual. De la mateixa manera, no s'inclouen exhaustivament les referències completes de les lleis i altres disposicions jurídiques. Pel que fa a obres de conjunt, són cabdals: Guillem M. de BROCA I MONTAGUT. *Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del Civil, y Exposición de las Instituciones del Derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la Jurisprudencia*. Herederos de Juan Gili, Barcelona 1918. Edició anastàtica del 1985 dins la col·lecció «Textos Jurídics Catalans», editada per la Generalitat de Catalunya, amb una «Introducció» d'Encarna ROCA I TRIAS i un «Apèndix bibliogràfic complementari» d'Antoni MIRAMBELL I ABANCÓ; Joaquim de CAMPS I ARBOIX. *Historia del Derecho catalán moderno*. Bosch, Barcelona 1958; Lluís PUIG FERRIOL i Encarna ROCA I TRIAS. *Fundamentos del Derecho Civil de Cataluña. Tomo I. Introducción al Derecho civil de Cataluña*. Bosch, Barcelona 1979; Pablo SALVADOR CODERCH. *La Compilación y su historia: Estudios sobre la codificación y la interpretación de las leyes*. Bosch, Barcelona 1985; Ferran BADOSA COLL. «Introducció». A: Ferran BADOSA COLL (dir) i Joan MARSAL GUILLAMET (coord.). *Manual de dret civil català*. Marcial Pons, Madrid i Barcelona 2003, p. 15-98; Lluís PUIG I FERRIOL. *Reflexions amb motiu del cinquantenari de la Compilació del dret civil de Catalunya: 1960-2010*. Generalitat de Catalunya, Barcelona 2010. Per al coneixement del dret anterior al Decret de Nova Planta, és cabdal l'obra de Víctor FERRO I POMÀ. *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Eumo, Vic 1987; i també les obres de conjunt de Santiago SOBREQÜES I VIDAL. *Història de la producció del dret català fins al Decret de Nova Planta*. Universitat Autònoma de Barcelona i Col·legi Universitari de Girona, Girona 1981; i Josep SERRANO DAURA. «Estudio introductorio». A: *Leyes históricas de Cataluña. Vol I*. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado. Madrid 2024, pp. 1-390.
- [5] Víctor FERRO I POMÀ. *El dret públic...*, p. 451.
- [6] El Decret es va recollir a la *Novísima Recopilación de las leyes de España* del 1805, al tom II, en el Llibre V relatiu a *De las Chancillerías y Audiencias del Reyno: sus ministros*

- y oficiales en el Título IX sobre la Real Audiencia de Cataluña, amb datació del 16 de gener de 1716, i referència a una disposició prèvia de 9 d'octubre precedent.
- [7] Es considera que el manteniment del dret civil català té l'origen en les consultes i informes que es van fer per a l'elaboració del Decret de Nova Planta, singularment els informes de José Patiño i Francesc Ametller. Josep M. GAY ESCODA. «La gènesi del Decret de Nova Planta a Catalunya. Edició de la consulta original del "Consejo de Castilla", de 13 de juny de 1715». *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. 81 (1982), p. 7-41 i 261-348.
- [8] Pel que fa a l'aplicació del dret pels tribunals durant el segle XVIII, vegeu Santiago ESPIAU ESPIAU i Pere del POZO CARRASCOSA. *L'activitat judicial de l'Audiència de Catalunya en matèria civil (1716-1834)*. Generalitat de Catalunya, Barcelona 1996.
- [9] Hèctor LÓPEZ BOFILL. *Constitucionalisme a Catalunya: Preludi de modernitat*. Tria Llibres, Barcelona 2009.
- [10] Afirmar clarament Víctor FERRO I POMÀ. *El dret públic...*, p. 450: «No, les institucions de Catalunya no es neuliren amb el pas del temps ni s'apagaren amb l'absència dels sobirans. Tampoc no s'enrunaren per l'acció de forces internes que les haguessin minades i dutes al col·lapse, sinó que caigueren derrotades pel pes superior de les armes estrangeres.»
- [11] Maurici PÉREZ SIMEÓN. «Censura i autocensura a l'obra de Josep Finestres». *Ius Fugit 2004-2006*, p. 77-93, p. 92 per al cas concret del projecte d'escriure una història del dret català, abandonada per por de possibles represàlies.
- [12] Víctor FERRO I POMÀ. *El dret públic...*, p. 457, es pregunta com fou possible aquest canvi de concepció del dret en un període de temps tan breu.
- [13] Joaquim de CAMPS I ARBOIX. *Historia del derecho...*, p. 29; Lluís PUIG FERRIOL i Encarna ROCA TRIAS. *Fundamentos del derecho...*, p. 91.
- [14] Sobre Josep Finestres i la Universitat de Cervera, des d'un punt de vista jurídic, vegeu: Maurici PÉREZ SIMEÓN. «Estudi introductori» (i traducció, notes i índex). A: Josep FINESTRES I DE MONSALVO. *Praelectio Cervariensis sive commentarius accademicus ad titulum Pandectarum de vulgari et pupillari substitutione*. Edició anastàtica del text publicat a Cervera l'any 1752, publicada dins la col·lecció «Textos Jurídics Catalans». Generalitat de Catalunya, Barcelona 2005, p. 17-51; Josep D. GUÀRDIA CANELLA. «Josep Finestres i de Monsalvo i el dret de Catalunya». A: *Annals de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya*, vol. III/2014, p. 77-96.
- [15] Aquest és un dels fets més interessants des del punt de vista del dret privat d'aquells anys. El *Code Napoléon* va ser fins i tot objecte d'una traducció al català, que no s'ha localitzat mai. Cal tenir en compte que aquest Codi civil francès va servir de model a un bon nombre de codificacions europees posteriors a la francesa, singularment amb els anys també a l'espanyola. Sobre la qüestió, vegeu: Pedro del POZO CARRASCOSA. «La introducció del derecho francès en Cataluña durante la invasión napoleónica». A: Johannes-Michael SCHOLZ (ed.). *El tercer po-*
- der: Hacia una comprensión histórica de la justicia contemporánea en España*. Vittorio Klostermann, Frankfurt 1992, p. 189-213; Albert LAMARCA I MARQUÈS. «L'Administració de Justícia a Catalunya durant l'ocupació napoleònica (1808-1814). La traducció al català del *Code*». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 15 (1995), p. 279-307.
- [16] L'article 258 de la Constitució de 1812 disposava: «El Código civil y criminal y el de comercio serán unos mismos para toda la Monarquía, sin perjuicio de las variaciones, que por particulares circunstancias podrán hacer las Cortes.» Prèviament, la mateixa idea es recollia en l'article 96 de l'Estatut de Baiona del 1808: «Las Españas y las Indias se gobernarán por un solo Código de las leyes civiles y criminales.»
- [17] Sobre el dret processal subsistent després del Decret de Nova Planta, vegeu Jordi NIEVA FENOLL. «El procés jurisdiccional català entre 1714 i 1835. Breu ressenya històrica». *Revista de Dret Històric Català*, núm. 4 (2005), p. 29-89.
- [18] Pel que fa al projecte del 1851, vegeu: Pablo SALVADOR CODERCH. «El Proyecto de Código Civil de 1851 y el Derecho civil catalán». A: Pablo SALVADOR. *La Compilación...*, p. 7-133; Lídia ARNAU RAVENTÓS. «El moviment codificador de mitjan segle XIX: la defensa del dret propi des de Barcelona». *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 10 (2004), p. 203-217.
- [19] Antoni MIRAMBELL I ABANCÓ. «Escoles jurídiques...», p. 72 i seg.; Ferran BADOSA COLL. «Introducció», p. 29; Lluís PUIG I FERRIOL. *Reflexions...*, p. 24.
- [20] Aquest fet ha estat exposat, entre d'altres, per Pere del POZO CARRASCOSA. «L'aplicació del dret civil català a l'Audiència de Barcelona a la segona meitat del segle XIX». A: *Materials V Jornades de Dret català a Tossa: Cent anys del Codi civil des de Catalunya*. Càtedra de Dret Civil Català Duran i Bas, Universitat de Barcelona i Promociones y Publicaciones Universitarias, Barcelona 1990, p. 5-45; Guillem M. DE BROCA, *Historia del derecho...*, p. 428; Ferran BADOSA COLL. «Introducció», p. 23. Pel que fa als «alcaldes mayores», vegeu Rafael CERRO NARGÁNEZ. «La nómina de los alcaldes mayores de Cataluña (1717-1834)». *Ius Fugit*, núm. 8-9 (1999-2000), p. 45-74. A la p. 46, Cerro els caracteritza de la manera següent: «Los alcaldes mayores eran jueces ordinarios de origen castellano, impuestos por la fuerza, y por lo tanto ajenos a su ordenamiento jurídico-foral», per bé que en el treball demostra que també n'hi hagué de catalans formats a la Universitat de Cervera, «a pesar de la voluntad regia por castellanizar la magistratura. Pero la distancia, el desconocimiento de la lengua y derecho civil catalán (no abolido) o el escaso salario fueron suficientes incentivos para disuadir a letrados foráneos de servir en varas del país durante mucho tiempo».
- [21] L'informe del 1818 està transcrit i reproduït completament, juntament amb els altres a què va donar lloc la consulta, a Bienvenido OLIVER. *Estudios históricos sobre el derecho civil en Cataluña*. Librería Española i Librería

- del Plus Ultra, Madrid i Barcelona 1867, p. 71. En concret, els advocats afirmen en defensa de la vigència del dret català: «¿Qué inconvenientes, qué trastornos no resultarían á las familias en la derogación de estas costumbres, conservadas siglos hasta nuestros días! Ellas han sido el origen de nuestras habitudes, ellas son obra de la experiencia y de la observancia, ellas son adaptadas al carácter y á la situación del país y han sido hasta ahora el apoyo a la propiedad, la garantía de la paz y la tranquilidad de las familias; dulces objetos que buscan los hombres á la sombra de la legislación» (p. 81). En el llibre també es recull la memòria que elaborà el Dr. Ramon Llàtzer de DOU I DE BASOLS, sobre el dret supletori, el qual arribava a afirmar: «Tanta repetición de Constituciones, de práctica de costumbres y de naturales en diferentes leyes, no parece que pueda dejar de obedecerse por la débil razón de que diez, veinte ó treinta Jueces que deben venir de fuera han de instruirse con los libros del país» (p. 106).
- [22] Cal recordar que aquesta aplicació generalitzada del dret romà, juntament amb les institucions privatives del dret civil català, era habitual que es produís de la mateixa manera en altres territoris europeus. Així, a tall d'exemple, cal recordar la publicació el 1840 per Friedrich Carl VON SAVIGNY de la seva conegudíssima obra *System des heutigen römischen Rechts*, en 8 volums, és a dir, el sistema del dret romà actual aplicat als territoris germànics, obra que tingué una gran difusió i que es va publicar traduïda al castellà els anys 1878-1879, amb un pròleg de Manuel Duran i Bas.
- [23] Tracta amb detall de la qüestió del «jutge de fora» i la utilització del dret català a la segona meitat del segle XIX: Pere del POZO CARRASCOSA. «L'aplicació del dret civil català...», p. 21 i seg.
- [24] Joan EGEA FERNÁNDEZ i Joan MARSAL GUILLAMET. «L'aportació dels notaris a la ciència jurídica catalana (segles IX a XIX)». A: *Actes del I Congrés d'història del notariat català*. Fundació Noguera, Barcelona 1994, p. 277-320.
- [25] Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÀ. *Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados o no son notoriamente inútiles, con indicación del contenido de éstos y de las disposiciones por las que han venido a serlo, ilustrada con notas sacadas de los más clásicos autores del Principado*. Librería de Emilio Font y Librería del Plus Ultra, Madrid y Barcelona 1861, 2a ed. anastàtica dins la col·lecció «Textos Jurídics Catalans», editada per la Generalitat de Catalunya, Barcelona 2010, amb un «Estudi introductori» de Joan EGEA i FERNÁNDEZ, p. XI-LII, i unes «Notes de la segona edició facsimilar» de Ferran BADOSA i COLL, p. XI-XXIII.
- [26] Cal assenyalar també el *Manual del Derecho civil vigente en Cataluña* de José Antonio ELIAS i Esteban DE FERRATER, publicat el 1843. Per a altres obres coetànies posteriors: Guillem M. DE BROCÀ. *Historia del derecho...*, p. 459; Joaquim DE CAMPS i ARBOIX. *Historia del derecho...*, p. 228.
- [27] *Memorial de Greuges de 1760. Projecte de Constitució de l'Estat català de 1883. Memorial de Greuges de 1885. Misatge a la Reina regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*. Edició anastàtica dins la col·lecció «Textos Jurídics Catalans», editada per la Generalitat de Catalunya, Barcelona 1990, amb un «Estudi introductori» de Josep A. GONZÁLEZ CASANOVA, p. XI-XL.
- [28] Aquest procés complex i laboriós ha estat objecte de multitud d'estudis; vegeu, per tots, Juan BARÓ PAZOS. *La codificación del derecho civil en España (1808-1889)*. Editorial de la Universidad de Cantabria, Santander 1993.
- [29] El respecte als drets supletoris era cabdal per a la pervivència del dret català, sense el qual no s'entenia. De manera gràfica, Lluís PUIG i FERRIOL. *Reflexions...*, p. 22, afirma que «pels juristes catalans, salvar el dret romà era salvar el dret català».
- [30] Sobre aquests i altres conflictes: Joaquim DE CAMPS i ARBOIX. *Historia del derecho...*, p. 140; Ferran BADOSA COLL. «Introducció», p. 32; Lluís PUIG i FERRIOL. *Reflexions...*, p. 29.
- [31] Lluís PUIG FERRIOL i Encarna ROCA TRIAS. *Fundamentos del Derecho...*, p. 80.
- [32] Tant la *Memoria* de Duran i Bas com el projecte oficial de l'Apèndix de 1930 han estat publicats a *Projecte d'Apèndix i materials precompilatoris del dret civil de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Barcelona 1995, amb un «Estudi introductori» d'Antoni MIRAMBELL i ABANCÓ i Pau SALVADOR CODERCH, p. XI-XXXII.
- [33] MANCOMUNITAT DE CATALUNYA. OFICINA D'ESTUDIS JURÍDICS. *El dret català i la codificació: Report presentat al Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya*. Impremta de la Casa de la Caritat, Barcelona 1919; Albert BALCELLS, Enric PUJOL i Jordi SABATER. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Proa, Barcelona 1996, p. 484.
- [34] En aquest sentit, s'ha parlat d'una «Escola jurídica catalana»; vegeu Antoni MIRAMBELL i ABANCÓ. «Escoles jurídiques catalanes i codificació». A: *Materials V Jornades de Dret català...*, p. 49-94; Lluís PUIG i FERRIOL. *Reflexions...*, p. 21.
- [35] Guillem M. DE BROCÀ i MONTAGUT. *Historia del derecho...*
- [36] Josep PELLA i FORGAS. *Código civil de Cataluña: Exposición del derecho catalán comparado con el Código civil español*. Horta Impressor, Barcelona 1916-1918. 4 v.
- [37] Antoni BORRELL i SOLER. *Dret civil vigent a Catalunya*. Mancomunitat de Catalunya. Oficina d'Estudis Jurídics, Barcelona 1923. 5 v.
- [38] Pel que fa a les possibilitats que en l'àmbit jurídic presentava l'Estatut, van ser molt valuoses les intervencions recollides en el volum *Conferències sobre l'Estatut*. Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, Barcelona 1933.
- [39] La història de la Comissió ha estat exposada al llibre col·lectiu d'Enric ARGULLÓ i MURGADAS, Tomàs FONT i LLOVET, Manuel GERPE LANDÍN, Oriol MIR i PUIGPELAT i Clara VELASCO RICO. *La Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat de Catalunya: 75 anys d'història*. Generalitat de Catalunya i Viena Edicions, Barcelona 2011. Ve-

- geu també: Vicenç AGUADO CUDOLÀ. «La Comissió Jurídica Assessora i l'autonomia de Catalunya durant la Segona República: la creació del sistema polític i institucional d'autogovern». *Revista Catalana de Dret Públic*, núm. 48 (2014), p. 83-105; Jaume RIBALTA HARO. «Autonomía y legislación durante la Segunda República en Cataluña. La actividad de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat republicana». A: José M. PÉREZ COLLADOS i Tomàs DE MONTAGUT i ESTRAGUÉS (ed.). *Los juristas catalanes y el Estado español*. Cátedra de Cultura Jurídica i Marcial Pons, Madrid i Barcelona 2017, p. 237-290.
- [40] Els projectes de llei elaborats es van publicar en dos volums amb el títol *Avantprojectes de la Comissió Jurídica Assessora*. Generalitat de Catalunya. Publicacions del Departament de Justícia i Dret, Barcelona 1933 i 1934, respectivament. Se'n va fer una reproducció facsímil l'any 2008, en ocasió del 75è aniversari de la creació de la Comissió i els 30 anys del restabliment, a càrrec de la mateixa Comissió Jurídica Assessora.
- [41] Són molt il·lustratives les reflexions sobre les vivències d'Amadeu HURTADO. *Quaranta anys d'advocat: Història del meu temps. 1931-1936*. Ariel, Barcelona 1968, i l'anàlisi d'Albert BALCELLS. *El problema agrari a Catalunya: La qüestió rabassaire (1890-1936)*. 2a ed. La Llar del Llibre, Barcelona 1983.
- [42] Esther ARROYO i AMAYUELAS i Jaume RIBALTA HARO. «El dret català en la Guerra civil i la «Comissió Tècnico-Assessora de la Generalitat de Catalunya». A: Ferran BADOSA COLL (dir.), Esperança GINEBRA MOLINS (coord.) i Elena LAUROBA LACASA (coord.), *Estudis de dret català: Llibre homenatge a Antoni Mirambell i Abancó*. Atelier. Barcelona 2022, p. 83-102.
- [43] El Tribunal de Cassació va dictar un total de 41 sentències en matèria de dret civil, redactades en llengua catalana i d'una alta qualitat tècnica, les quals han estat publicades per Encarna ROCA TRIAS. *El dret català en la jurisprudència. IV. Anys 1934-1937*. Universitat de Barcelona. Càtedra Duran i Bas, Barcelona 1974. Sobre el Tribunal, més recentment: Federico VÁZQUEZ OSUNA. *La justicia durante la Guerra civil: El Tribunal de Cassació de Catalunya (1934-1939)*. L'Avenç, Barcelona 2009.
- [44] Atès que es considerava que la primera Llei, del 5 d'abril del 1938, només es referia a l'Estatut i en l'ordre administratiu, calia una nova llei que la complementés, per derogar expressament les disposicions sobre dret civil considerades «audacias reformadoras». La norma preveia que es restablís per a Catalunya «en toda su integridad el derecho existente al promulgarse el Estatuto». A més, es prohibia la citació de les sentències del Tribunal de Cassació, que no podien ser invocades com a doctrina jurisprudencial dels tribunals, és a dir, calia actuar com si mai no s'haguessin dictat.
- [45] Des d'una perspectiva catalana coetània sobre el Congrés, vegeu: Jorge OLIVAR DAYDÍ. «El Congreso Nacional de Derecho Civil de Zaragoza». *Revista Jurídica de Catalunya*, novembre-desembre de 1946, p. 3-23; José María PASCUAL SERRES. «Imposibilidad de llegar a la codificación única». *Revista Jurídica de Catalunya* 1945, p. 43-80, que inclou un escrit de 75 juristes catalans adreçat al degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona en defensa del dret català per fer-lo arribar al Congrés de Saragossa en el qual, malgrat la imminència de la guerra i la repressió, s'afirma: «Por su naturaleza, pues, el Derecho Civil Catalán debe ser respetado en toda su integridad y rechazarse todo intento que pretenda trasplantar, extender o restringir sus instituciones, ya que éstas son ajenas a toda idea de intercambio con otras procedentes de los demás derechos civiles hispánicos» (p. 81).
- [46] Entre els nombrosos textos dedicats a la figura de Roca Sastre, cal esmentar encara l'homenot que li dedicà Josep PLA. «El notari Ramon M. Roca i Sastre i la Compilació del Dret (1899)». A: *Homenots: Segona sèrie. Obra Completa. Vol XVI*. Destino, Barcelona 1981, p. 405-436. El text del projecte de Compilació del 1955 es va publicar el 1956 a la *Revista Jurídica de Catalunya*, i els seus preceptes van ser esmentats en sentències del Tribunal Suprem fins i tot abans de la seva aprovació, ha estat reproduït també a *Projecte d'apèndix i materials precompilatoris del Dret civil de Catalunya*. Edició anastàtica dins la col·lecció «Textos Jurídics Catalans», editada per la Generalitat de Catalunya, Barcelona 1995, amb un «Estudi introductori» d'Antoni MIRAMBELL i ABANCÓ i Pau SALVADOR CODERCH, p. xi-xxxii.
- [47] Una valoració en ocasió dels cinquanta anys de l'aprovació: Juan José LÓPEZ BURNIOL. «L'impuls polític de la Compilació». A: COL·LEGI DE NOTARIS DE CATALUNYA (ed.). *La Compilació del dret civil de Catalunya: 50è aniversari*. Marcial Pons, Madrid, Barcelona i Buenos Aires 2012, p. 25-43; Robert FOLLIA CAMPS. «Significat i importància de la Compilació». A: COL·LEGI DE NOTARIS DE CATALUNYA (ed.). *La Compilació...*, p. 183-199; Esteve BOSCH CAPDEVILA. «La Compilación del derecho civil especial de Cataluña: génesis, significado y ¿defunción?». *Ius Fugit*, núm. 16 (2009-2010), p. 181-196.
- [48] Sobre aquesta noció, vegeu els treballs recollits a l'obra de Pablo SALVADOR CODERCH. *La Compilación..., op. cit.* Més recentment: Albert LAMARCA i MARQUÈS. «Comentari a l'art. 111-2 (Interpretació i integració)». A: Albert LAMARCA i MARQUÈS i Antoni VAQUER ALOY. *Comentari al Llibre primer del Codi Civil de Catalunya*. Atelier, Barcelona 2012, p. 47-72.
- [49] Són d'interès els treballs sobre la Compilació de part dels juristes que van participar en l'elaboració i d'altres de coetanis, com ara els recollits a ACADEMIA DE JURISPRUDENCIA Y LEGISLACIÓN DE BARCELONA. *Comentarios a la Compilación del derecho civil especial de Cataluña*. Casacuberta, Barcelona 1961; i en particular, Ramon M. ROCA SASTRE, *Estudios de derecho civil especial de Cataluña*. Bosch, Barcelona 1983.
- [50] En ocasió dels cinquanta anys de l'aprovació de la Compilació s'han portat a terme jornades d'estudi i de commemoració i s'han editat treballs de valoració del que va suposar al seu moment. Vegeu, entre d'altres: Carles E. FLORENSA TOMÀS (dir.) i Josep M. FONTANELLAS MO-

RELL (coord.). *La codificación del derecho civil de Cataluña: Estudios con ocasión del cincuentenario de la Compilación*. Marcial Pons, Madrid, Barcelona i Buenos Aires 2011; Sergio LLEBARÍA SAMPER (coord.). *Un codi per al dret civil de Catalunya: idealisme o pragmatisme?: Estudis en commemoració del 50è aniversari de la Compilació*. José M. Bosch Editor i ESADE, Barcelona 2011; COL·LEGI DE NOTARIS DE CATALUNYA (ed.). *La Compilació del dret civil...*, op. cit. També es va editar un número monogràfic commemoratiu de la *Revista Jurídica de Catalunya* l'abril de 2010, i la *Revista de Dret Històric Català* va recollir el mateix any 2010 les conferències organitzades per la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans en ocasió també dels cinquanta anys de la Compilació.

- [51] Les diferents ponències i materials del Congrés es van publicar en el voluminós *Llibre del II Congrés Jurídic Català*. Fundació Congrés Jurídic Català, Barcelona 1972.
- [52] L'abast d'aquesta competència ha estat una qüestió controvertida i hi ha hagut diferents postures enfrontades, qualificades com a autonomistes, foralistes i centralistes, en funció de la concepció sobre aquesta competència. En la jurisprudència del Tribunal Constitucional hauria triomfat la segona posició foralista, amb la teoria de les «institucions connexes», desenvolupada en les sentències 88/1993 i 156/1993, la qual ha permès validar la normativa sobre dret civil aprovada per les comunitats autònomes, amb excepcions concretes. Aquesta qüestió ha generat una literatura ingent, específicament sobre aquestes darreres sentències i la doctrina que estableixen: Ferran BADOSA COLL. «La recent jurisprudència constitucional sobre les competències de les comunitats autònomes en dret civil». *Iuris: Quaderns de Política Jurídica*, núm. 1 (1994), p. 11-36; Jesús DELGADO ECHEVERRÍA. «Doctrina reciente del Tribunal Constitucional sobre la competencia legislativa de las comunidades autónomas en materia de derecho civil». *Iuris: Quaderns de Política Jurídica*, núm. 1 (1994), p. 37-76; Rodrigo BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO. «Competencias del Estado y de las comunidades autónomas en materia de legislación civil». *Iuris: Quaderns de Política Jurídica*, núm. 1 (1994), p. 77-110. Ni l'oposició de l'Estat ni la jurisprudència del Tribunal Constitucional, però, no han impedit substancialment el desenvolupament del dret civil català que ha portat a terme la Generalitat, malgrat la declaració d'inconstitucionalitat d'alguns preceptes singulars. El TC ha afirmat que la Constitució garanteix indiscutiblement el que anomena la «foralidad civil», és a dir, l'existència dels drets civils autonòmics. També s'ha pronunciat sobre l'abast de la competència catalana en ocasió de la sentència 31/2010 relativa a l'Estatut del 2006, sobre la qual, entre d'altres, versen les aportacions de Ferran BADOSA COLL, Joan EGEA FERNÁNDEZ i Encarna ROCA TRIAS en el número monogràfic de la *Revista Catalana de Dret Públic*, 2010, p. 332-351. La matèria més complexa de delimitar és l'enunciada a l'article 149.1.8 CE sobre les «bases de les obligacions contractuals», que ja apareixia a l'ar-

cle 15 de la Constitució del 1931. Sobre aquesta darrera competència, s'hi ha pronunciat el TC en la sentència 132/2019, de cabdal importància per tal com valida majoritàriament la constitucionalitat del Llibre sisè del Codi civil de Catalunya, relatiu a les obligacions i els contractes.

- [53] L'article 5 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya del 2006 reconeix els anomenats «drets històrics», amb l'afirmació que l'autogovern de Catalunya es fonamenta també en els drets històrics del poble català, en les seves institucions seculars i en la tradició jurídica catalana, així com es reconeix una posició singular de la Generalitat amb relació al dret civil i la llengua, entre d'altres matèries.
- [54] En la definició d'aquest propòsit cal esmentar la rellevància del simposi celebrat el 1985 i publicat com a *Simposi de Dret Civil de Catalunya: XXV anys de la Compilació*. Generalitat de Catalunya, Barcelona 1989.
- [55] Pel que fa a una crònica d'aquesta evolució, vegeu Josep Maria PUIG SALELLAS. «El desenvolupament de la competència legislativa en matèria civil». A: UNIVERSITAT DE GIRONA. *L'exercici de les competències sobre dret civil de Catalunya: Materials de les Onzenes Jornades de dret català a Tossa*. Tirant lo Blanch, València 2002, p. 15-54.
- [56] Per a un coneixement de l'evolució del dret català des del restabliment de la Generalitat, són molt rellevants els materials de les Jornades de Dret Català a Tossa de Mar, les quals són organitzades per l'Institut de Dret Privat Europeu i Comparat de la Universitat de Girona, publicats ininterrompudament des de la tercera edició de l'any 1984 fins a les darreres de l'any 2023, amb un volum dedicat a *L'aplicació judicial del Codi civil de Catalunya*. Girona, Documenta Universitaria, 2023.
- [57] Les ponències es van publicar en el llibre *Jornades cap a un Codi civil de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Barcelona 2000.
- [58] Joan EGEA FERNÁNDEZ. «Codificació civil i competència legislativa de la Generalitat de Catalunya». *InDret*, núm. 4/2003; Ferran BADOSA COLL. «Una anàlisi de l'ordenament civil català. El recurs d'inconstitucionalitat núm. 2099-2003 contra la Llei 29/2002, del 30-XII, Primera Llei del Codi civil de Catalunya». A: CONSELL CONSULTIU DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA I CONSELL DE L'ADVOCACIA CATALANA. *Autonomia i dret: II Jornada*. Barcelona 2005, p. 21-62.
- [59] Entre l'abundant bibliografia sobre el procés de codificació català: Santiago ESPIAU ESPIAU. «La codificación del derecho civil catalán en el proceso de unificación del derecho europeo». *Derecho privado y Constitución*, núm. 14 (2000), p. 63-128; Miquel MARTÍN CASALS. «El Codi civil de Catalunya en la cruïlla del dret privat europeu». *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. 101, núm. 3 (2002), p. 633-662; Lluís JOU I MIRABENT. «El dret català: entre la Compilació i el Codi». *Revista de Catalunya*, núm. 196 (2004), p. 32-61; Antoni VAQUER ALOY. «El derecho civil catalán: presente y futuro». *Revista Jurídica de Navarra*, núm. 46 (2008), p. 69-108; Esther ARROYO I AMAYUELAS. «Civil Law in Spain is Plural, as Are Its National Civil Codes». A: *The Making of the Civil Codes*.

A Twenty-First Century Perspective, Eds. Michele GRAZI-
ADEI / Lihong ZHANG. Springer. Singapore 2023, pp. 31-
49; Esther ARROYO I AMAYUELAS. «Competència auto-
nòmica, competència entre ordenaments jurídics i
codificació del dret civil català: un balanç». *Revista de*

Dret Històric Català, núm. 10 (2010), p. 167-213. Per al
coneixement del dret civil català vigent és cabdal: Joan
EGEA FERNÁNDEZ (ed.), Josep FERRER RIBA (ed.) i Esther
FARNÓS AMORÓS. *Codi civil de Catalunya i legislació
complementària*. 17a ed. Atelier, Barcelona 2021.

NOTA BIOGRÀFICA

Albert Lamarca i Marquès (Barcelona, 1969) és catedràtic de dret civil de la Universitat Pompeu Fabra i membre de l'Institut d'Estudis Catalans (Secció de Filosofia i Ciències Socials). Doctor en dret per la Universitat de Bolonya i llicenciat en dret i en geografia i història per la Universitat de Barcelona, és autor de més d'un centenar de publicacions científiques sobre temes jurídics. Ha estat vocal de la Comissió de Codificació de Catalunya i de l'Observatori de Dret Privat, en els quals ha participat activament en els treballs prelegislatius d'elaboració dels diferents llibres del Codi civil de Catalunya. Ha contribuït al desenvolupament i a l'aplicació del dret català mitjançant estudis, comentaris sistemàtics, presentacions en congressos i jornades i formació de postgrau, així com a la recerca i docència jurídiques en llengua catalana. És membre de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat de Catalunya, institució de la qual ha estat el president. Les seves principals línies de recerca són la part general del dret civil, el dret de la persona i de la família, el dret d'obligacions i els contractes i el dret de successions.